

חיוב נשים בברכת המזון

אביעד חתן

ראשי פרקים:

מצוות ברכת המזון ומעלותיה

חיוב נשים במצוות התורה

תוקף חיוב נשים בברכת המזון

נפקא מינה מדין הגמרא

הלכה למעשה

מצוות ברכת המזון ומעלותיה

בעת כניסת עם ישראל לארץ הקודש מצווה משה את בני ישראל את ציווי ה' יתברך (דברים ח, י): "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱ-לֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ". חז"ל למדו מפסוק זה כי חיוב ברכת המזון הוא מדאורייתא (מכילתא פרשת בא, פרשה טז, ובגמרא מסכת ברכות מח, ב). אף שנאמר שם בגמרא "משה תיקן לישראל ברכת הזון", וכן "יהושע תיקן להם ברכת הארץ" ועוד; הסביר הרשב"א (ד"ה "והא דאמרינן") שהם תיקנו רק את מטבע הלשון, אולם מדאורייתא כל אחד היה רשאי לברך בסגנונו השונה, עד שבאו משה יהושע ושלמה ותיקנו לשון אחידה לכולם.¹

1 ומעין זה כתב הבן איש חי (שנה א, הקדמה לפרשת בלק) וז"ל: "ודע, דאע"ג דכל הברכות אנשי כנה"ג - שהם עזרא הסופר ובי"ד - תקנום, אל תסבור לומר דמימות משה רבינו ע"ה עד כנה"ג לא היו מברכים כלל, דדבר זה לא יתכן מכמה טעמי תריצי, אך העניין הוא כמו שהיה בתפילה דקודם אנשי כנה"ג היה כל אחד מסדר תפילתו כפי צחות לשונו... וכן היה עניין הברכות, שהיה כל אחד ואחד מברך ומסדר ברכותיו כפי צחות לשונו, ובאו אנשי כנה"ג ותיקנו נוסח בכל הברכות שיהיו ערוכות בפי הכל בשוה".

נתייחדה ברכהמ"ז מכל הברכות כולן בכך שהיא היחידה שעליה אין עוררין שמקור חיובה מהתורה.² הרב משה צבי נריה זצ"ל הסביר שבשעת האכילה יכול האדם לשקוע בתוך קיומו והנאתו הפרטיים, ועל כן ציוונו בזה ה' יתברך שלא יסיח האדם דעתו ויזכור מי הוא הנותן לו מזון ושובע.³

על כן החשיבה הפוסקים כמצווה נשגבת מאוד, עד שכתב מרן בשו"ע (או"ח קפג, ח): "לעניין לשאול בברכהמ"ז מפני היראה או מפני הכבוד, יש מי שאומר שדינה כתפילה".⁴ יש מקום לתהות על השוואת ברכהמ"ז לתפילת שמונה עשרה, שכן בתפילה חשוב האדם כעומד לפני מלך ומה הדמיון ביניהם?

הסביר הרב חיים עזרא ברזל,⁵ שאדם האוכל כראוי ומקדש שולחנו כאכילת מזבח, יש מקום לדמותו ליושב לפני השכינה ומברך, וכראיה הביא שכל עבודת יום הפורים הנעלה היא האכילה והשתיה, ומעתה יובן כי סגולותיה של ברכהמ"ז בצידה.

ספר החינוך כתב (מצווה תל) שהזהיר בברכהמ"ז מזונותיו מצויים לו בכבוד כל ימיו, והב"ח הוסיף (קפה, ד"ה "וצריך") שאין את האות "ף" בברכהמ"ז כיון שהמברך בכוונה לא שולט בו לא שצף קצף ולא אף.⁶

2 ובברכת התורה ידועה בשערים מחלוקת הראשונים בין הרמב"ם (שלא מנה ברכת התורה בספר המצוות), החינוך (מצווה תל) והרמב"ן (השגות לספר המצוות, מצווה טו) אם היא דאורייתא, והאריך בזה בשו"ת שאגת אריה, כד. וברכת מעין שלוש עיין בראשונים בתחילת פרק שישי בברכות, ובט"ז או"ח רט, ג.

3 נר למאור עמ' 422, דבריו מבוססים עפ"י דברי הראי"ה זצ"ל (עולת ראיה א, שסב) כמו שציין שם. ובשפת אמת (ברכות לה, א) שאל מדוע לא מברכים לפני ברכת המזון ברכת המצוות כמו כל המצוות מהתורה, והשיב שכיון שאינו מצד הקדושה שקדשנו, אלא הוא מצד השכל הפשוט המורה לנו - ושבעת ולכן וברכת (הובא בספר הברכה והלכותיה יג, הערה 2). ובספר אוצרות הברכה (עמ' קעב) הביאו מרבי יעקב מליסא בהגדה לפסח "מעשה נסים" שלא תיקנו חכמים לברך לפני ברכת המזון כיון שגוף המצווה הוא הברכה לה' יתברך.

4 כתב הביאור הלכה (שיא, ג ד"ה "יש") שאין לשון זו מורה שאחרים חולקים על דעה זו, אלא שלא מצא במפורש בפוסקים, ולכן כתב בלשון זו, אבל ודאי שדעתו לפסוק כן.

5 בספר אוצרות הברכה עמ' ככו. הרב ברזל ת"ח בדורות האחרונים, לימד במספר ישיבות עם ר' שלום שברדון זצ"ל. נפטר בט"ז כסלו התשנ"ט, יעיין בספר אוצרות הברכה עמ' תצט ואילך אודותיו.

6 דבריו הובאו בספר הברכה והלכותיה יג, הערה 12, וציין שם את סידור איש מצליח שהשמיטו בנוסח "הרחמן הוא ירפאנו רפואה הנפש ורפואת הגוף", והסביר שם הגר"מ מאזוז שליט"א שהוא על פי הב"ח הנ"ל.

חיוב נשים במצוות התורה

כלל גדול למדנו במשנה בקידושין (א, ז): "כל מצוות עשה שהזמן גרמא אנשים חייבים ונשים פטורות, וכל מצוות עשה שלא הזמן גרמא, אחד האנשים ואחד הנשים חייבין". בגמרא (לד, א) מפורטות מצוות המשתייכות לשתי הקבוצות האמורות במשנה, אך מסיקה הגמרא כי אין כלל זה גורף ובכלל כלל יש יוצא מן הכלל.⁷

על פי האמור בקידושין אין ספק כי נשים בדומה לאנשים חייבות אף הן בברכהמ"ז, שכן אין היא מצוות עשה התלויה בזמן, ובאמת כך מפורש במשנה בברכות (ג, ג) שנשים חייבות בברכהמ"ז. אמנם תמהה הגמרא "פשיטא", שהרי מניין לנו סברא לפטור נשים מברכהמ"ז, שצריכה המשנה להורות שאף הן חייבות, והגמרא השיבה מה שהשיבה.⁸ על כל פנים ברור לכל הפוסקים שגם נשים חייבות בברכהמ"ז.

תוקף חיוב נשים בברכת המזון

על אף הוראת המשנה כי נשים חייבות בברכהמ"ז, העלה רבינא בהמשך הסוגיא שאלה לרבא רבו: "נשים בברכהמ"ז דאורייתא או דרבנן?" הראשונים נחלקו בצדדי הספק.

רש"י (ד"ה "או דרבנן") הסביר, שנאמר בברכה "על הארץ", ונשים אינן בכלל ירושת הארץ, ואם כן אין עליהן חיוב מדאורייתא בברכהמ"ז. תוס' (ד"ה "נשים") הקשו על הסבר רש"י, שלפי דבריו גם כוהנים לא יתחייבו מדאורייתא, כיון שגם הם אינם בכלל ירושת הארץ!⁹ מכח קושייתם הסבירו התוס' אחרת את צדדי הספק

7 האבודרהם (סדר תפילות של חול, שער ג' ברכת המצוות) כתב: "לפיכך פטרה הבורא ממצוותיו כדי להיות לה שלום עם בעלה", הביאו הרב שביב (תחומין כ, עמ' 153). נעיר כאן שגם הרב איתם הנקין הי"ד (תחומין כה, עמ' 497, שיצא בשנת התשס"ד כשהיה בן 120!) כתב מאמר דומה לרב שביב בחיוב נשים בבניין ביהמ"ק, ואגב שם הביא מהאחרונים להסביר גדר מצוות עשה שהזמן גרמא.

8 בחידושי הגרעק"א תמה, מה כל כך ברור לגמרא חיוב זה, הרי לקמן בסוגיא נתעורר ספק מה תוקף חיובן אם דאורייתא או דרבנן, והוראת המשנה לכלל צד היא חידוש, ודחה את ראיית הרשב"א מתמיהת הגמרא "פשיטא" להכריע הלכה בסוגייתנו.

9 הכלי חמדה בפרשת עקב יישב עפ"י דרוש את דברי רש"י, שהשפעת האישה ממקור אחר, אביה או בעלה, ולכן לא שייכת בברכהמ"ז מהתורה שעניינה שפע ישיר מהקב"ה, כמו נחלת ישראל בארץ הקודש

בגמרא, שכיון שנאמר בברכה "ועל בריתך... ועל תורתך", ונשים לא שייכות בשניהם, לכן יש צד לומר שלא חייבות בברכהמ"ז מדאורייתא אלא מדרבנן. נראה להוסיף שגם אם למסקנה חיובן הוא מדרבנן, אף על פי כן חיובן פחות מחיוב איש שאכל כזית, שגם הוא מחויב רק מדרבנן, וכך עולה מדברי הקובץ שיעורים שנראה בהמשך (ב, ל).

בגמרא (ברכות מח, א) מסופר על שמעון בן שטח שהתבקש מינאי המלך לברך עבורו ברכהמ"ז, ואחרי ששתה כוס יין בירך עבורו ועבור אישתו. הגמרא מסיקה שאין הלכה כמו שמעון בן שטח, אלא כדי להוציא אחרים ידי חובת ברכהמ"ז, צריך שיאכל לפחות כזית דגן.¹⁰ רש"י (ד"ה "עד") הבין שהאוכל כזית יכול לפטור אף את האוכל כדי שביעה שחיובו מדאורייתא,¹¹ ושאל אם כן מדוע לעיל (כ, ב) אמרה הגמרא שקטן שהגיע לגיל חינוך, המחויב לברך מדרבנן, אינו יכול להוציא את אביו המחויב מדאורייתא? רש"י השיב שקטן אפילו מדרבנן אינו חייב, אלא אביו הוא שחייב לחנכו במצוות.

הגרעק"א (בגליון הש"ס) תמה על דברי רש"י, איך יפרנס רש"י לפי ביאורו את דברי הגמרא בגדר חיוב אישה, שהרי אמרה הגמרא בצדדי הספק שאם אינה מחויבת אלא מדרבנן, אינה מוציאה אחרים ידי חובתם! והרי לפי רש"י גם האוכל רק כזית המחויב מדרבנן, יכול להוציא אחרים שאכלו כדי שביעה אשר מחויבים מדאורייתא, והניח בצ"ע.

המושפעת ישירות מהקב"ה. לכן לא שייך להקשות מכוהנים ולווים, כי הטעם שלא קיבלו נחלה בארץ, מכיוון שהם עבדי ה' יתברך ומקבלים את השפע באופן יותר ישיר מכלל ישראל, וזוהי מעלתם שלא קיבלו נחלה בארץ ישראל. ראיתי עוד בחידושי הדברי נחמיה (אחד מהמפרשים מובא בסוף מסכת ברכות) שמדבריו אפשר ליישב את שיטת רש"י, ולחלק בין כוהנים שזכו לשבת במ"ח ערי מקלט מה שאין כן בנשים.

10 וכך פסק מרן בשו"ע (או"ח קצז, ד).

11 שלא כדעת בה"ג המובא בתוספות (ד"ה "עד"), שהמברך יכול לפטור אחרים רק שאכל בשווה להם, וכן לא כדעת תוספות עצמם שביארו את הסוגיא מדין ערבות.

הקובץ שיעורים (ב, ל),¹² נזקק לקושייתו של הגרעק"א ויישב על פי דברי ר' טוביה מווינה המובא במרדכי (מגילה, רמו תשצח).¹³ נשאל רבינו טוביה, כיצד אדם סומא יכול להוציא בני ביתו בקידוש לדעות שסומא פטור מדאורייתא ממצוות, והשיב שבהלכות קידוש מצאנו דבר דומה שאדם יכול לקדש מבעוד יום, אפילו שזמן תוספת שבת הוא מדרבנן, וכן הדין בסומא שיכול להוציא בני ביתו כיון שיכול להגיע לידי חיוב אם יפקחו עיניו. והוסיף רבנו טוביה שאינו דומה לאישה המחויבת מדרבנן בברכהמ"ז שאינה יכולה להוציא אנשים המחויבים מדאורייתא.

רבי אלחנן הי"ד ביאר שכדי להוציא אחרים ידי חובתם צריך שיתקיימו שני תנאים באדם המוציא, שיהיה מחויב בעצם המצווה, ושחייב זה יהיה בפועל. הסומא שחייב רק מדרבנן אפשר לראות שמתקיימים בו שני התנאים, שכן הוא חייב לברך בפועל מתקנת חכמים, ואפשר לומר שהוא שייך בעצם מצוות קידוש כיון שיוכל להתפקח,¹⁴ מה שאין כן בנשים שלעולם לא יוכלו להגיע לחיוב. כך תתורץ קושיית הגרעק"א, שאנשים החייבים בעצם מצות ברכת המזון מדאורייתא, כיון שיכולים להגיע לחיוב ממשי רואים אותם כאילו מתקיים בהם התנאי הראשון, ואכילת כזית היא שמקיימת בהם את התנאי השני שחייבים על כל פנים מדרבנן, אמנם נשים אם נאמר שהן חייבות מדרבנן, לא יוכלו לעולם להגיע לחיוב דאורייתא, ולכן חיובן פחות מחיוב אנשים.

12 רבי אלחנן בונם וסרמן הי"ד (התרל"ז-התש"א), מגדולי ראשי הישיבות לפני השואה, המשגיח בישיבתו של החפץ חיים, נספה בשואה. מחבר הספרים: קובץ שיעורים, עיקבתא דמשיחא ועוד.

13 דבריו הובאו גם במג"א (קסז, א). ועיי"ש שהקשה על דבריו, ובעזרת דברי הקובץ שיעורים אפשר ליישב קושייתו.

14 דוגמא לדבר הביא ר' אלחנן מהלכות תפילין. כלל בידינו "כל שאינו בקשירה אינו בכתיבה" (מנחות מב, ב) כלומר כל שאינו שייך במצוות תפילין לא יכול לכותבם, אך עם כל זה ודאי שמי שיכתוב תפילין בלילה כתיבתו כשרה, גם אם נניח שלילה לא זמן תפילין (אמנם להלכה אנו לא פוסקים כן, אלא לילה זמן תפילין כמבואר בשו"ע או"ח ל, ב). ואף שאינו בקשירה בלילה עדיין נחשב כישנו בכתיבה, כיון שסוף סוף הוא שייך בעצם מצוות תפילין וקשירתן, שאין העיקר שיהיה מחויב עכשיו בתפילין אלא שיהיה חייב בעצם המצווה גם אם לא מחוייב בזמן זה.

נפקא מינה מדיון הגמרא

רבינא מסביר מהי הנפק"מ העולה משאלתו, האם יכולה אישה שהתחייבה לברך ברכת המזון להוציא אחרים ידי חובתם, שכן אם היא מחויבת מדאורייתא יכולה להוציא, ואם חיובה מדרבנן אינה יכולה להוציא. האחרונים תמהו מדוע לא נקטה הגמרא נפק"מ יותר בסיסית,¹⁵ מה דינה של אישה המסופקת אם בירכה ברכהמ"ז. אם חיובה מדאורייתא מחויבת לחזור, ואם חיובה מדרבנן אינה מחויבת לחזור. כמה מן האחרונים (משמרות כהונה ד"ה "למאי", ובשפתי חכמים ד"ה "למאי") תירצו שבאמת הגמרא נקטה אחת משתי האפשרויות.

אמנם הצ"ח בחידושו בסוגיא דרך אחרת היתה עימו. אחר שהביא את דברי השערי אפרים שהקשה את הקושיה הנ"ל, רצה לחדש שכל ספק הגמרא היה על הברכה השניה והשלישית ששם יש טעם לפוטרים,¹⁶ אך ברור לגמרא שנשים חייבות בברכה הראשונה, וכיון שמחויבת מדאורייתא לברך את הברכה הראשונה, ממילא מחויבות לסיים את שאר הברכות, כפי שכתב מרן השו"ע (או"ח קפד, ז) בדינו של אדם המסופק אם בירך ברכהמ"ז שמחויב לחזור מדין ספק דאורייתא לחומרא, ואף צריך לחזור על כל הברכות, כולל ברכת הטוב והמטיב שחיובה הוא דרבנן.

על אף דבריו המחודשים שכתב, חזר בו הצ"ח מחמת טעמים אחרים והסיק שאמנם ספק הגמרא על כל ברכת המזון, ואף על פי כן נשים מחויבות לחזור ולברך אם הן מסופקות, כיון שאנשים מחויבים לחזור אם הם מסופקים, ואם נשים מחויבות מדרבנן צריכים אנו לומר "כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון".

בדבריו אלו ביקש להשיג על המג"א (קפד, ח) שהסביר את דברי מרן השו"ע המצריך לברך ברכהמ"ז לאדם המסופק אם בירך, רק בתנאי שאכל ושבע, אך אם אכל פחות מכן חיובו רק מדרבנן ואינו חוזר ומברך. לדברי הצ"ח כל "דתקון רבנן

15 וראיתי בספר שיעורי מרן הגרי"ש אלישיב לברכות כ, ב בהערה קיח שכתב: "ועדיף נפ"מ זו שהיא מצויה ושכיחה יותר מאשר אישה שתוציא את רבים י"ח".

16 או כרש"י או כתוס' הנ"ל.

כעין דאורייתא תקון", ובכל ספק בברכהמ"ז יחזור ויברך, אך למעשה נקטו הפוסקים כדעת המג"א ואם לא שבע לא חוזר ומברך.¹⁷

רבא ניסה להוכיח כי נשים מחויבות מדאורייתא, אמנם רבינא השיב על דבריו ובכך הסתיימה סוגיית הגמרא. נחלקו רבותינו הראשונים אם סוגיא זו הוכרעה להלכה או עלתה בספק.¹⁸

רב האי גאון, הרי"ף, הרמב"ן, ועוד ראשונים פסקו שהספק הוכרע ונשים חייבות בברכהמ"ז מדאורייתא. לעומתם הרבה מן הראשונים נקטו שהגמרא לא הכריעה, וכך נקטו הרא"ש, הרמב"ם, רבינו יונה, ועוד ראשונים. על פיהם פסק השו"ע (או"ח קפו, א) בזו הלשון:

נשים חייבות בברכהמ"ז, וספק הוא אם חיובן מדאורייתא ומוציאות את האנשים, או אם אינן חייבות אלא מדרבנן, ואינן מוציאות אלא למי שאין חיובו אלא מדרבנן.¹⁹

הלכה למעשה

לפי פסיקת מרן השו"ע לעיל עדיין מסופקים אנו בתוקף חיוב נשים בברכהמ"ז, ועל כן אישה המסופקת אם בירכה, אינה צריכה לחזור ולברך מטעם ספק ספיקא.²⁰ עם כל זאת מצינו פתרונות נוספים לאישה המסופקת.

המשנ"ב (קפו, ס"ק ג) כתב שאישה הרוצה לסמוך על דעות הראשונים הנ"ל, הסוברים כי חיובה מדאורייתא, ולכן חייבת לחזור ולברך, יכולה לסמוך ולברך

17 משנ"ב קפד, סקט"ו, ובשעה"צ יז ציין את דברי הצ"ח ודחהו מדברי החינוך (מצווה תל). גם בספר מאור ישראל להגר"ע יוסף ברכות כ, ב דחהו, ובשו"ת יחיה דעת ו, י הוכיח שעוד כמה ראשונים מלבד החינוך סברו שהאוכל פחות מכדי שביעה אינו חוזר ומברך.

18 לרשימה מפורטת יותר מי הם הראשונים שנחלקו בדבר יעויין בביאור הלכה קפו, א ד"ה "אלא", ובילקוט יוסף קפו, א.

19 אם אישה בירכה כדי להוציא איש ידי חובתו נחלקו בזה הפוסקים, לדעת הגר"ע יוסף (יחיה דעת ו, י) יצא בדיעבד ולדעת הגר"מ לוי לא יצא (הברכה והלכותיה יג, הערה 61).

20 ספק אם כלל חייבות לברך מדאורייתא, וגם אם נאמר שכן ספק אם בירכה או לא בירכה.

מספק ואין למחות בידה. אולם דעת הגר"ע יוסף (יחוה דעת ו, י)²¹ על פי כמה אחרונים שעדיף כי תהרהר הברכה בליבה, הואיל ובהרהור אין איסור ברכה לבטלה, ומכל מקום יוצאת ידי חובת ברכה לדעת הרמב"ם הסובר הרהור כדיבור דמי.

דעה נוספת מצאנו בפני יהושע (ברכות יב, א ד"ה "ויותר"), שרצה לחדש פתרון לכל דין הנוגע לספק ברכות, שהמסופק יכול לברך בלשון לע"ז. בכך נרוויח שני דברים, גם יוצא ידי חובתו,²² ועוד שהמזכיר שם שמים בלעז אינו עובר משום "לא תשא".²³

אך לא מצאנו בפוסקים מי שיסכים לפתרון הפני יהושע להלכה, הן בשאר הברכות והן בדין אישה המסופקת אם בירכה. יותר מזה, גם הגרעק"א נשאל על פתרון מעניין זה בהסתמך על דברי הש"ך (יו"ד קעט, יא),²⁴ ששם ה' בלשון חול אינו קדוש ומותר למוחקו, ומנגד אפשר לצאת ידי חובת ברכהמ"ז בכל לשון כמו שפסק מרן בשו"ע (או"ח קפה, א).²⁵ הגרעק"א בתשובתו דחה את הצעת השואל, והשיב שיש להפריד בין הזכרת שם שמים לבטלה וכן מחיקת שמות קודש, שאיסורים אלו אינם אלא בלשון הקודש, לבין איסור ברכה לבטלה ששייכת גם בלשון חול.²⁶

21 הביאו גם בנו בילקוט יוסף קפו, א.

22 כראיה הביא מדברי הגמרא בברכות מ, ב, בבנימין הרועה שבירך בלשון ארמית ויצא ידי חובתו.

23 דבריו מחודשים מאוד, ובכך בעצם חולק על רוב הפוסקים שנקטו ספק ברכות להקל מחמת החשש שיפגע באיסור ברכה לבטלה במידה וכבר בירך, ומרן בשו"ע (או"ח רט, ג) פסק שכל המסופק באחת מן הברכות אינו חוזר ומברך, חוץ מברכת המזון שהיא דאורייתא, וכבר ציינו שיש דעות בברכת התורה יעויין במשנ"ב מז, ס"ק א.

24 ואלו דברי הש"ך: "אבל בלשון חול אינו שם כלל והגע עצמך דהא מותר למחות שם שנכתב בלשון חול כגון "גאט" בלשון אשכנז". אגב זה, יש להעיר שדנו פוסקי דורנו עפ"י דברי הש"ך, אם מותר להכניס דולר אמריקאי לשירותים כשהוא לא מכוסה, כיון שכתוב עליו "in god we trust". הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה כ, דבר הלכה לג) פסק שמותר להכניסו, אולם בספר נקיות וכבוד בתפילה (סוף הספר, תשובה מהגר"ח קנייבסקי שאלה קמו) שכתב שראוי להיזהר.

25 שו"ת הגרעק"א (מהדורה קמא, כה).

26 המעיין בחידושי הגרעק"א הנפוצים (מהדורת זכרון יעקב) יראה שהתשובה חתוכה, ולא הביאו את מסקנתו ביחס להצעת השואל, אבל כאמור בשו"ת התשובה ברורה. ראיתי שגם בשיעורי מרן הגרי"ש אלישיב על ברכות כא, א הביא, שהחתם סופר כשהיה מסופק בברכת הלבנה היה מברך "ברוך רחמנא

לסיום נציין את דברי כף החיים שרצה לחדש פסק הלכה, ולא קיבלוהו הפוסקים. בגמרא בברכות (מט, ב) התחדש דין השוכח להזכיר מעין המאורע בברכת המזון בשבתות וימים טובים, שחייב לחזור לראש הברכה לתקן את אשר עיוות, וכן פסק מרן בשו"ע (או"ח קפח, ו). כף החיים (קפח, כד) רצה לחלק בין אנשים לנשים, שכל דין הגמרא שייך לאנשים החייבים מדאורייתא בברכהמ"ו, אך אישה שלהלכה מסופקים אנו בתוקף חיובה, אין לה לחזור אם טעתה ולא הזכירה "רצה" בסעודות שבת. והעירו עליו האחרונים שחילק בין השווים, ובאמת אין הבדל בין אנשים לנשים, וכל הטועה ולא הזכיר מעין המאורע מחויב לחזור לראש הברכה.²⁷

מלכא דעלמא אשר במאמרו...", ומיד הביא את תשובת הגרעק"א הנ"ל שפתרון זה לא מועיל, וחתם בדברי הנצי"ב (העמק שאלה יתרו נג, ב): "לא ראינו בספרי הראשונים עצה זו, ובודאי כיון הגרעק"א להלכה".

27 וכך השיג השש"כ (נו, הערה יח), מה בכך שחייבות מדרבנן, הרי לא מצאנו שאם האיש אכל כזית, ואחר שבירך בשבת נזכר שלא אמר "רצה" לא צריך לחזור, ולכן אין הבדל בין איש לאישה. גם הגר"ע יוסף (יביע אומר ו, כח) חלק על דברי כף החיים הללו. המקום לציין שהתשובה הועתקה בחזון עובדיה (שבת ב, עמ' קצג-קצה) ושם סיים המדפיס "ע"ע שו"ת יבי"א ח"ז סי' כח" וכנראה שגגה יצאה מלפני המדפיס כי התשובה נמצאת בחלק ו כמו שציינו לעיל, וגם במקראי קודש (ליל הסדר ט, הערה עו) ציין לחזו"ע וליבי"א ח"ז וכנראה שנמשך אחר הטעות.